

Карманний Є.В.,
канд. технічн. наук, доцент, доцент кафедри трудового права;
Ковжого С.О.,
канд. хімічн. наук, доцент, доцент кафедри трудового права;
Зеленчук В.О.,
студент Інституту прокуратури та кримінальної
юстиції, 6 курс, група 01-17м-04
Національного юридичного університету імені
Ярослава Мудрого

ВДОСКОНАЛЕННЯ АСПЕКТІВ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ ПОТЕРПЛИМ ВІД НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ, ЯК РОЗВИТОК ПРАВА СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

У сучасних умовах стрімке збільшення кількості населення, глобальне споживання природних ресурсів при низькому рівні їх відтворення, зміна довкілля внаслідок природокористування, соціальна диференціація, тероризм, військові конфлікти, урбанізація тощо призводять до порушення нормальних умов життєдіяльності людей внаслідок виникнення надзвичайних ситуацій, кількість яких з кожним роком збільшується. Так, у 2013 - 2017 роках в Україні зареєстровано 721 надзвичайних ситуацій, з яких частка державного рівня становить 1,6 %, регіонального – 6,2 %, місцевого та локального – відповідно 41,4 % та 50,7 %. При цьому загальна кількість постраждалих становить близько 5,1 тис. осіб, а матеріальні збитки оцінюються сумою у 2 млрд. грн.¹

Досвід показує, що держава не створює достатні грошові резерви для відшкодування майнової та немайнової шкоди від надзвичайних ситуацій різного характеру, а потенційні страхувальники з певних причин не звертаються до страхових компаній, то відповідні збитки, нажаль, ніяким чином не компенсуються. З іншого боку, відсутність ефективного механізму співпраці та

¹ Інформаційно – аналітична довідка про виникнення надзвичайних ситуацій в Україні у 2013 – 2017 рр. Державна служба України з надзвичайних ситуацій. Офіційний сайт. // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.dsns.gov.ua/ua/Dovidka-za-kvartal/>

оптимальних шляхів вирішення питань взаємодії страховиків, держави та потерпілих осіб у сфері виплат та відшкодування шкоди, завданої надзвичайними ситуаціями, обумовлює актуальність проведення досліджень вдосконалення аспектів відшкодування шкоди потерпілим від надзвичайних ситуацій, як розвиток права соціального забезпечення та покращення компенсаторних механізмів справжньої соціальної держави своїм громадянам.

Офіційне тлумачення поняття “надзвичайна ситуація” дає Кодекс цивільного захисту України (п. 24 ч. 1 ст. 1). Де вказано, що “надзвичайна ситуація є обстановкою на окремій території чи суб’єкті господарювання на ній або водному об’єкті, яка характеризується порушенням нормальних умов життєдіяльності населення, спричинена катастрофою, аварією, пожежею, стихійним лихом, епідемією, епізоотією, епіфітотією, застосуванням засобів ураження або іншою небезпечною подією, що призвела (може призвести) до виникнення загрози життю або здоров’ю населення, великої кількості загиблих і постраждалих, завдання значних матеріальних збитків, а також до неможливості проживання населення на такій території чи об’єкті, провадження на ній господарської діяльності”.

Кодекс цивільного захисту України прийнятий у 2012 році, та, з точки зору сучасних реалій і думок багатьох авторів, зазначене визначення є неповним, та воно не зовсім відповідає розвитку права соціального забезпечення¹. Можна стверджувати, що законодавчі визначення поняття “надзвичайна ситуація” характеризують його лише як тимчасове негативне явище, наслідки якого вже виникли або можуть виникнути, однак, зовсім не враховуються наслідки, що спричинить надзвичайна ситуація у майбутньому, як та чи інша надзвичайна

¹ Зеленчук В.О., Карманний С.В. Деякі аспекти відшкодування шкоди потерпілим від надзвичайних ситуацій // Матеріали ІХ-ї студентської наукової інтернет-конференції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого «Безпека людини і реалізація права на працю в сучасних умовах життєдіяльності», 26 – 27 квітня 2018 р. – Х.: Нац. юрид. ун-т, 2018. – С. 204 – 209.

ситуація відобразиться на суспільстві у майбутньому, на здоров'ї населення, на суспільних відносинах тощо¹.

А ч. 1 ст. 84 Кодексу цивільного захисту України зазначає, що постраждалий внаслідок надзвичайної ситуації - це особа, якій заподіяно моральну, фізичну або матеріальну шкоду внаслідок надзвичайної ситуації або проведення робіт з ліквідації її наслідків. З іншого боку, п. 1 Постанови Кабінету Міністрів України (КМУ) від 5 жовтня 1992 р. № 562 “Про Порядок відшкодування шкоди особам, які постраждали від надзвичайних обставин” говорить лише про громадян, як постраждалих осіб. Але вже в ст. 14 Закону України “Про зону надзвичайної екологічної ситуації” потерпілими від надзвичайної екологічної ситуації відповідно до закону визнаються юридичні та фізичні особи. І така ситуація, звичайно, не вносить ясності в розуміння зазначеного поняття.

На даний час Кодекс цивільного захисту України (ч. 3 ст. 84) передбачає здійснення заходів соціального захисту та відшкодування матеріальних збитків постраждалим від надзвичайних ситуацій за рахунок: 1) коштів державного та місцевих бюджетів; 2) коштів суб'єктів господарювання або фізичних осіб, винних у виникненні надзвичайних ситуацій; 3) коштів за договорами добровільного страхування, укладеними відповідно до законодавства про страхування; 4) добровільних пожертвувань фізичних та юридичних осіб, благодійних організацій та об'єднань громадян; 5) інших не заборонених законодавством джерел.

З одного боку, компенсаторні механізми нашої держави своїм громадянам передбачені. Так, підпункт "а" пункту 6 Постанови КМУ від 29 березня 2002 р. № 415 “Про затвердження Порядку використання коштів резервного фонду бюджету” передбачає державне фінансування заходів з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного, природного, соціального характеру саме за рахунок коштів резервного фонду бюджету. При цьому, як зазначено в ч. 3 ст. 24

¹ Басов А. В. Поняття “Надзвичайна ситуація”: Нормативно-правові та наукові підходи визначення // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. – 2014. – № 11. – С. 93–96.

Бюджетного кодексу України, резервний фонд бюджету не може перевищувати одного відсотка обсягу видатків загального фонду відповідного бюджету.

Але з іншого боку, оскільки резервний фонд як місцевого бюджету, так і державного передбачає й інші статті видатків, окрім виплат потерпілим від надзвичайних ситуацій, а завданням держави, в цьому напрямі, є створення ефективного ринкового механізму, який би дозволив мінімізувати фінансову участь держави, то необхідно звернути увагу саме на страхування, як важливий інститут запобігання збитку та його відшкодуванню у випадку настання надзвичайної ситуації, що включає, як відшкодування збитків майну громадян, шкоди їх життю та здоров'ю, так і втрачених доходів, знищеного або пошкодженого майна юридичних осіб¹.

Вважаємо, що формування страхової політики держави, а також політики співпраці зі страховими компаніями з питань компенсації збитку від надзвичайних ситуацій повинно враховувати кращий міжнародний досвід. Наприклад, при майновому страхуванні фінансових збитків, зумовлених надзвичайними ситуаціями техногенного характеру варто перейняти закордонний досвід „добровільно – обов'язкового” страхування: товаровиробник для отримання ліцензії на той чи інший вид діяльності, пов'язаної з потенційною екологічною небезпекою, зобов'язаний надати фінансову гарантію відшкодування збитку в межах раніше обумовленої суми. Переважно, в якості такої гарантії, укладають договір страхування як найбільш економічно ефективний метод забезпечення зобов'язань².

Соціальна держава цілком спроможна допомагати громадянам у питаннях взаємодії зі страховими компаніями щодо особистого страхування життя, здоров'я

¹ Дубовіч І. А. Теоретико-методичні та практичні засади реалізації екологічного страхування від надзвичайних ситуацій природного характеру в Україні / І. А. Дубовіч, Х. Р. Васишин // Науковий вісник НЛТУ України. - 2014. - Вип. 24.3. - С. 64-70.

² Бублик М. І. Управління системою страхування збитків від надзвичайних ситуацій // Управління у сферах фінансів, страхування та кредиту: тези доповідей II Всеукраїнської науково-практичної конференції, 18–21 листопада 2009 року / Національний університет "Львівська політехніка". – Львів : Видавництво Національного університету "Львівська політехніка", 2009. – С. 48–50.

та працездатності. В якості такого прикладу можна навести Страхування гарантійну асоціацію штату Північна Кароліна, США (North Carolina Insurance Underwriting Association – NCIUA). Вона здійснює страхування фізичних і юридичних осіб, які не мають можливості придбати його на ринку добровільного страхування¹.

Таким чином, значна шкода життю та здоров'ю фізичних осіб, їх майну, майну суб'єктів господарювання, що завдається надзвичайними ситуаціями потребує компенсації, а зазначені блага – особливій охороні з боку держави. Задля забезпечення такої охорони необхідним є використання дієвих заходів взаємодії держави, страховиків, постраждалих осіб, що передбачають, як співпрацю з міжнародними ринками страхових послуг, так і впровадження системи страхування, що максимально задовольнить інтереси страховиків та страхувальників. Дуже важливо створити ефективну систему пільг для громадян і підприємств, що не мають можливості придбати страховий поліс за повну вартість.

Проведені дослідження виявили певні недоліки у правовому та регуляторному механізмі відшкодування шкоди, завданої надзвичайними ситуаціями. Тому запропоновано деякі заходи щодо удосконалення системи страхування від надзвичайних ситуацій, щоби постраждалі особи не залишались без компенсацій та виплат, що передбачені чинним законодавством. В дієвій системі страхування вбачаємо раціональне вдосконалення аспектів відшкодування шкоди потерпілим від надзвичайних ситуацій, як розвиток права соціального забезпечення та покращення компенсаторних механізмів держави своїм громадянам.

¹ Чорна І. О. Страхувальний захист майна громадян від стихійних лих: світовий досвід та вітчизняні реалії // Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер.: Економічні науки. - 2014. - Вип. 8(2). - С. 223-228.